

Výchova charakteru v evropských školách: Srovnávací studie postojů učitelů a rodičů

JAN HÁBL, VOJTĚCH J. HÁBL

Abstrakt: Tato zpráva shrnuje výsledky projektu TEPACE (*Teachers' and Parents' Perspectives on Character Education in Europe*), který analyzuje postoje učitelů a rodičů k výchově charakteru (*character education*) ve školách ve vybraných zemích Evropy. Studie pokrývá sedm zemí (Rakousko, Česko, Velká Británie, Lotyšsko, Polsko, Slovensko a Španělsko) a čerpá z rozsáhlých datových souborů (2 652 učitelů a 7 918 rodičů). Studie se uskutečnila ve spolupráci s platformou ECVA (*European Character and Virtue Association*, <https://ecva-character.org>). Hlavní výzkumné otázky se týkají významu výchovy charakteru, rozdílů mezi zeměmi v preferencích různých charakterových ctností a vztahu mezi akademickým úspěchem a rozvojem dobrého charakteru. Studie také zkoumá faktory, které ovlivňují postoje učitelů k této problematice, včetně jejich pedagogické zkušenosti, typu školy a osobní důvěry ve vlastní schopnost integrovat výchovu charakteru do výuky.

Klíčová slova: výchova charakteru, Evropa, učitelé, rodiče, komparativní studie

Úvod

Výchova v evropských školách nabývá na důležitosti. Platí to i pro Českou republiku – viz důraz na osobnostně sociální výchovu v novém RVP nebo důraz na charakter pedagoga v KRAU (Kompetenční rámec absolventa učitelství). S rostoucími globálními výzvami, jako jsou sociální

polarizace, krize důvěry v instituce a etická dilemata v digitálním věku, se stále více vzdělávacích systémů zaměřuje na integraci morálních kompetencí do obsahu školního vzdělávání. Projekt TEPACE si klade za cíl porovnat postoje učitelů a rodičů k této problematice a zjistit, jak jsou tyto postoje formovány kulturními, sociálními a institucionálními faktory.¹

¹ Na projektu se podíleli tito autoři: Barbora Bačiková (Palacký University Olomouc, Czechia), Roland Bernhard (University of Teacher Education of Christian Churches, Austria), Martin Brestovanský (Trnava University, Slovakia), Verónica Fernandez (Universidad Francisco de Vitoria, Spain), Manuel Joaquin Fernandez Gonzalez (University of Latvia, Latvia), Jan Hábl (University of Hradec Králové, Czechia), Tom Harrison (Jubilee Centre for Character and Virtues, University of Birmingham, Great Britain), Veronika Javorková (Trnava University, Slovakia), Evelyn Kropfreiter (University of Salzburg, Austria), Tiarnach McDermott (University of Oxford, Great Britain), Tamāra Pigozne (University of Latvia, Latvia), Andrej Rajský (Trnava University, Slovakia), Paweł Sikora (University of Gdansk, Poland), Svetlana Surikova (University of Latvia, Latvia), Natasza Szutta (University of Gdansk, Poland) a Marek Wiesenganger (Trnava University, Slovakia).

Výchova charakteru je nedílnou součástí širšího konceptu vzdělávání, který nepracuje pouze s akademickými znalostmi, ale také s emocionálním a morálním vývojem studentů. Při pohledu na historický vývoj vzdělávacích systémů lze pozorovat různé přístupy ke konceptu výchovy charakteru. V některých zemích je tato výchova dlouhodobě zakotvena ve školních osnovách, zatímco v jiných je její začlenění relativně nové a teprve se rozvíjí. Historicky byla výchova charakteru součástí výchovných procesů již od starověku. Aristoteles ve své *Etice Nikomachově* popisuje důležitost pěstování ctností jako součásti dobrého života. Ve středověké Evropě byla morální výchova často spojena s náboženskými institucemi a vycházela z křesťanských hodnot. V novověku se s rozvojem osvícenství začal klást důraz na sekulární vzdělávání a morální rozvoj jednotlivce jako občana demokratické společnosti.

METODOLOGIE VÝZKUMU

Výzkum projektu TEPACE probíhal mezi říjnem 2023 a únorem 2024, kdy se konaly pravidelné online schůzky všech partnerů, aby bylo dosaženo shody v metodologii a cílech studie. Výzkumné týmy jednotlivých zemí využívaly sjednocené metodologické nástroje, včetně společné výzkumné aplikace Qualtrics, která umožnila zajištění konzistence v dotaznících a usnadnila sběr dat. Proces sběru dat začal v různých termínech v závislosti na specifických podmínkách jednotlivých zemí, přičemž první země zahájila

výzkum v únoru 2024 a poslední jej dokončila v září 2024. Rakouská data byla získána již v roce 2023.

Výběr vzorku

Každý národní tým zvolil metody výběru vzorku, které odpovídaly jeho možnostem, přičemž se doporučovalo provádět sběr dat ve spolupráci s vedením škol, aby se zajistila reprezentativnost a umožnila individuální analytická zpětná vazba pro školy. Použitá metoda postupného stratifikovaného výběru nebyla ve všech zemích schopna zajistit plnou reprezentativnost na národní úrovni (podle NUTS 2 – Eurostat, 2022), což znamená, že výsledky nelze zcela zobecnit na celou populaci. Nicméně velikost vzorku v několika zemích umožnila inferenční analýzy s výsledky blížícími se reprezentativním vzorkům.

Celkově bylo získáno 2 652 odpovědí od učitelů a 7 918 odpovědí od rodičů ze sedmi zemí (Rakousko, Česko, Velká Británie, Lotyšsko, Polsko, Slovensko, Španělsko). Vzorek učitelů tvořily převážně ženy (78 %) ve věkovém rozmezí 35–64 let (83,1 %), s praxí mezi 4 a 30 lety (68,1 %). Dotazovaní učitelé pracovali nejčastěji na základních školách (33,7 %) nebo na středních školách s maturitou (38,8 %), přičemž nejvíce zastoupené předměty byly mateřský jazyk (13,3 %), matematika (12,6 %), cizí jazyky (11,3 %) a přírodní vědy (11,1 %). Vzorek rodičů tvořily převážně ženy (78,5 %), věkové 35–54 let (79,6 %), přičemž většina rodičů žila v manželství (70 %) nebo v neregis-

trovaném partnerství (11,7 %). Nejvyšší dosažené vzdělání rodičů bylo středoškolské (25,2 %), bakalářské (24,6 %) nebo magisterské (24,8 %). Nejčastěji měli dvě (51,5 %) nebo tři (20,7 %) děti, přičemž děti navštěvovaly základní školy (54,8 %) nebo střední školy (23,9 %).

Dotazníky a příklady

Dotazníky byly vyvinuty na základě předchozích studií (viz Jubilee Centre for Character and Virtues, <https://www.jubileecentre.ac.uk/>) a následně upraveny pro mezinárodní srovnatelnost prostřednictvím diskusí mezi partnery. Byly vytvořeny dvě verze: jedna pro rodiče a druhá pro učitele, přičemž některé kategorie a položky byly formulovány stejně pro umožnění srovnávací analýzy.

Verze dotazníku pro rodiče obsahovala:

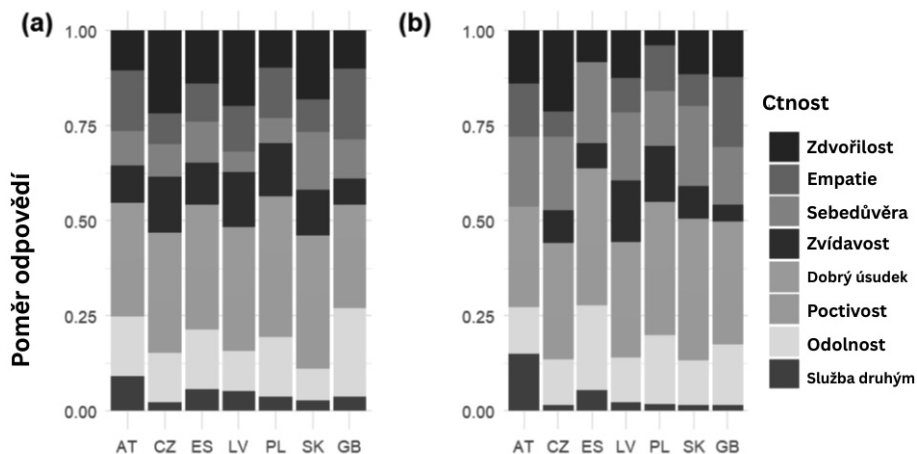
- faktory ovlivňující výběr školy (např. kvalita výuky, inspekční zprávy, výsledky zkoušek, hodnoty školy, kultura školy, disciplína, doporučení jiných rodičů, vybavení školy, kroužky a další aktivity);
- očekávání rodičů ohledně toho, co by jejich dítě mělo získat během školní docházky (např. dobré známky, schopnost být dobrým člověkem, rozvíjení vztahů, příprava na občanský život, znalosti o zdravém životním stylu);
- seznam preferovaných ctností, které by měly být u dětí rozvíjeny (např. zdvořilost, empatie, sebedůvěra, zvědavost, dobrý úsudek, poctivost, odolnost a služba druhým);

- škály měřící důležitost výchovy charakteru ve škole a její vztah k akademickým úspěchům (s pohledem rodičů, dětí i učitelů);
- položky měřící očekávání rodičů ohledně míry odpovědnosti učitelů za výchovu jejich dětí;
- demografické otázky (např. země, region, škola dítěte, pohlaví, věk, rodinný stav, počet dětí, úroveň vzdělání, náboženství a náboženská praxe).

Verze dotazníku pro učitele obsahovala obdobné sekce, přičemž byla přizpůsobena jejich pedagogické perspektivě.

Výzvy spojené s překladem dotazníků

Při překladu dotazníků se vyskytlo několik problémů. Nejvýznamnějším byla rozdílná vnímání klíčových pojmů v různých zemích. Například termín „ctnost“ měl odlišné konotace v závislosti na historických a politických zkušenostech jednotlivých států. V zemích s minulými totalitními režimy mohl být tento pojem vnímán jinak než v západních zemích. Obdobné problémy se týkaly i pojmů jako „zkouška“ nebo „úspěch“, které v různých jazycích nesly odlišné kulturní významy. Rovněž klíčový pojem „character education“ představoval překladatelskou výzvu. V češtině ho důsledně překládáme jako „výchova charakteru“, nikoli „charakterová výchova“, aby nevznikl dojem, že se jedná o alternativu k různým typům etablovaných výchov s přírůstkem jako „etická“, „hodnotová“, „sociálně-osobnostní“ aj. Výchova charakteru je chápána jako

Obr. 1 Proporce preferencí ctností učitelů (a) a rodičů (b), které (a nakolik) považují za důležité pro rozvoj žáků, podle země

celostní koncept, který zahrnuje všechny typy výchov, jež usilují o rozvoj morálních ctností. K řešení překladových výzev byl použit důkladný překladatelský proces, který zahrnoval:

- metodu dvojitého nezávislého překladu;
- následné srovnání s odborníkem ovládajícím oba jazyky pro odstranění nesrovnalostí;
- přezkoumání dotazníků s cílem zajistit jejich sémantickou konzistenci napříč různými jazykovými verzemi.

Dotazníky byly implementovány v online platformě Qualtrics, což umožnilo jejich efektivní distribuci prostřednictvím e-mailu a profesních sítí, přičemž byl zajištěn snadný přístup a konzistence v odpovědích účastníků. Tento výzkum-

ný přístup zajistil, že shromážděná data byla co nejvíce mezinárodně srovnatelná a umožnila důkladnou analýzu postojů rodičů a učitelů k výchově charakteru v evropských školách.²

VÝSLEDKY

Faktory ovlivňující výběr školy rodiči

Rodiče při výběru školy nejčastěji kladli důraz na kvalitu výuky (80,6 %), hodnoty školy (63,6 %) a školní vybavení (37,7 %). Dalším důležitým faktorem byla blízkost školy k bydlišti (35,5 %). Naopak méně významné faktory byly inspekční zprávy (4,2 %), srovnávací žebříčky škol

² V České republice sběr dat provedla agentura STEM, která zajistila reprezentativnost a validitu vzorku.

Tab. 1 Preference učitelů ohledně ctností ve školách podle země, zde vyjádřené jako podíl učitelů v jednotlivých zemích, kteří považují ctnosti za důležité pro rozvoj žáků (tučně jsou označeny nejvyšší a kurzívou nejnižší podíly učitelů, kteří v jednotlivých zemích danou ctnost považují za důležitou)

	Slušnost	Empatie	Sebedůvěra	Zvědavost	Dobrá úsudek	Poctivost	Odolnost	Služba druhým
AT	0.316	0.479	0.271	0.292	0.438	0.464	0.464	0.276
CZ	0.651	0.239	0.255	0.431	0.514	0.427	0.384	0.067
ES	0.402	0.283	0.309	0.313	0.458	0.475	0.445	0.160
LV	0.581	0.343	0.157	0.423	0.518	0.430	0.306	0.149
PL	0.285	0.384	0.199	0.404	0.417	0.662	0.457	0.106
SK	0.530	0.249	0.445	0.352	0.451	0.571	0.248	0.076
UK	0.307	0.569	0.314	0.212	0.255	0.569	0.715	0.109

Tab. 2 Preference rodičů ohledně ctností ve školách podle země, zde vyjádřené jako podíl rodičů v jednotlivých zemích, kteří považují ctnosti za důležité pro rozvoj svých dětí (tučně jsou označeny nejvyšší a kurzívou nejnižší podíly rodičů, kteří v jednotlivých zemích danou ctnost považují za důležitou)

	Slušnost	Empatie	Sebedůvěra	Zvědavost	Dobrá úsudek	Poctivost	Odolnost	Služba druhým
AT	0.634	0.634	0.824	0.000	0.650	0.555	0.547	0.681
CZ	0.573	0.178	0.522	0.232	0.494	0.331	0.323	0.041
ES	0.229	0.000	0.577	0.186	0.531	0.452	0.602	0.150
LV	0.364	0.262	0.521	0.469	0.581	0.300	0.342	0.066
PL	0.114	0.351	0.427	0.432	0.519	0.508	0.530	0.054
SK	0.337	0.249	0.619	0.253	0.557	0.537	0.347	0.047
UK	0.357	0.541	0.447	0.132	0.392	0.554	0.471	0.041

(12,1 %) a výsledky zkoušek (14,4 %). Statistická analýza ukázala, že preference rodičů se liší mezi jednotlivými zeměmi, přičemž například v Lotyšsku byla nejvýznamnějším kritériem blízkost školy k bydlišti.

Ctnosti preferované učitelé a rodiči

Statistické testy ukázaly, že rodiče a učitelé se liší v tom, které ctnosti pova-

žují za nejdůležitější (obr. 1, tab. 1 a 2).³ Rodiče nejčastěji zmiňovali sebedůvěru (63,3 %), dobrý úsudek (56,9 %) a čestnost (46,9 %). Naproti tomu učitelé zdůrazňovali nejčastěji čestnost (50,7 %), zdvořilost (48,5 %) a dobrý úsudek (45,9 %). Jediná ctnost, u níž nebyly zaznamenány výrazné rozdíly mezi skupinami, byla empatie. V České republice měla prioritu jak u rodičů, tak u učitelů ctnost vyjádřená slovem slušnost.

³ Plná verze TEPACE studie dostupná online: https://www.researchgate.net/publication/388221012_Character_Education_in_Schools_A_European_Comparative_Study_of_Teachers_and_Parents_Attitudes_in_Response_to_Global_Challenges_-_Preliminary_Results/citation/download.

Způsoby poskytování výchovy charakteru

Rodiče i učitelé se shodovali na důležitosti výchovy charakteru ve školách. Většina rodičů (74,2 %) souhlasila s tím, že by měla být součástí školního kurikula, a 70,5 % rodičů podpořilo myšlenku, že školy by měly zveřejnit soubor klíčových čteností, které chtějí u žáků rozvíjet. Učitelé považovali za nejúčinnější způsoby implementace výchovy charakteru její integraci do všech předmětů (76,3 %), budování školního klimatu (69,3 %) a mimoškolní aktivity (46,7 %). Většina učitelů (78,8 %) vyjádřila důvěru ve svou schopnost poskytovat výchovu charakteru.

Dopad výchovy charakteru

Rodiče vnímali jako hlavní přínos školy rozvoj schopnosti navazovat pozitivní vztahy (77,9 %), být dobrým člověkem (72 %) a přispívat k celkovému štěstí žáků (61 %). Naopak méně důležité byly dobré známky (26,5 %) a přijetí na prestižní školu (42,3 %). Zajímavostí bylo, že se preference rodičů lišily podle země – například v Česku (50,8 %) a Rakousku (69,3 %) rodiče kladli větší důraz na to, aby vzdělání vedlo k dobrému zaměstnání, zatímco na Slovensku bylo pro rodiče nejdůležitější (65 %) přijetí na prestižní univerzitu.

Význam výchovy charakteru oproti akademickým výsledkům

Více než polovina učitelů (53 %) považovala rozvoj dobrého charakteru za důležitější než akademické výsledky, zatímco rodiče byli v tomto ohledu vyváženější (49,8 % považovalo obě složky za stejně důležité). Statistické testy potvrdily, že učitelé přikládají výchově charakteru vyšší prioritu než rodiče. Země se v tomto ohledu lišily – například v Lotyšsku rodiče i učitelé vyjadřovali umírněnější postoj k důležitosti výchovy charakteru ve srovnání s akademickým úspěchem.

Vzájemné vnímání postojů rodičů a učitelů

Zajímavým zjištěním bylo, že učitelé i rodiče často mylně předpokládali, že druhá skupina klade větší důraz na akademické výsledky než na výchovu charakteru. Učitelé se domnívají, že rodiče preferují akademický úspěch více, než tomu je ve skutečnosti, a naopak rodiče se domnívají, že učitelé kladou na akademické výsledky větší důraz než oni sami. Obdobně učitelé předpokládají, že žáci preferují akademické úspěchy, zatímco rodiče jsou přesvědčeni, že žáci více oceňují rozvoj dobrého charakteru. Celkově výsledky potvrzují, že výchova charakteru je široce uznávána jako klíčová složka vzdělávání, avšak mezi učiteli a rodiči existují rozdíly v tom, jaké čtenosti preferují a jak hodnotí její důležitost ve srovnání s akademickými výsledky.

DISKUSE

Studie potvrzuje, že výchova charakteru je vnímána jako klíčový prvek vzdělávacího procesu, ale přístup k ní se v jednotlivých zemích liší. Největší výzvou je sladění akademických požadavků s potřebou rozvoje charakterových ctností. Z výsledků vyplývá, že rodiče a učitelé mají odlišná očekávání ohledně priorit školní výchovy, což může vést k nedorozuměním. Klíčovým doporučením je tedy posílení komunikace mezi učiteli a rodiči a systematická podpora učitelů v oblasti výchovy charakteru.

Dále je patrné, že v některých zemích je výchova charakteru pevně ukotvena v kurikulu, zatímco jinde je její realizace spíše volitelná. Doporučení vyplývající z této studie zahrnují:

- zavedení profesního rozvoje pro učitele zaměřeného na výchovu charakteru;
- větší důraz na propojení akademického vzdělávání a rozvoje ctností;
- rozvoj spolupráce mezi školami a rodiči, aby se vytvořil jednotný přístup ke vzdělávání žáků;
- podpora školních iniciativ zaměřených na rozvoj charakterových ctností a společenské odpovědnosti.

ZÁVĚR

Popisovaná studie přináší cenné poznatky o vnímání a prioritách rodičů a učitelů v oblasti výchovy charakteru, výběru školy a vztahu mezi rozvojem charakteru a akademickými výsledky v několika zemích. Výsledky potvrzují univerzální význam výchovy charakteru a širokou shodu napříč různými kontexty ohledně její důležitosti ve školách. Rodiče i učitelé kladou větší důraz na rozvoj charakteru než na akademické výsledky, čímž zpochybňují běžnou představu o nadřazenosti akademických metrik nad komplexním vzděláváním.

Důraz na kvalitu výuky a hodnoty zastávané školami jako klíčové faktory při výběru školy rodiči podtrhují zásadní roli pedagogů a vedení škol při utváření etického a akademického prostředí vzdělávacích institucí. Studie tak ukazuje potřebu profesního rozvoje učitelů, který by zvýšil jejich jistotu a schopnost efektivně realizovat výchovu charakteru.

Do budoucna je klíčové posílit spolupráci mezi výzkumníky, pedagogy a tvůrci vzdělávacích politik. Sladováním vzdělávacích přístupů s kulturními a institucionálními podmínkami je možné dosáhnout jednotného, ale zároveň flexibilního rámce výchovy charakteru, který pomůže žákům a studentům rozvíjet se jako lidé s dobrým charakterem a současně dosahovat akademické excelence.

prof. PhDr. Jan Hábl, Ph.D.

Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, katedra pedagogiky a psychologie, a Centrum rozvoje charakteru; e-mail: jan.habl@uhk.cz, jan.habl@cerc.cz

Vojtěch J. Hábl

Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, a Centrum rozvoje charakteru;

e-mail: hablja2@uhk.cz, vojtech.habl@cerc.cz

HÁBL, J., HÁBL, V. J. Character Education in European Schools: A comparative study – teachers and parents

This report summarizes the findings of the TEPACE project (Teachers' and Parents' Perspectives on Character Education in Europe), which analyses teachers' and parents' attitudes towards Character Education in schools across selected European countries. The study covers seven countries (Austria, the Czech Republic, the United Kingdom, Latvia, Poland, Slovakia, and Spain) and draws on extensive datasets ($N_{\text{teachers}} = 2,652$; $N_{\text{parents}} = 7,918$). The research was conducted in collaboration with the European Character and Virtue Association (ECVA, <https://ecva-character.org>). The main research questions address the significance of Character Education, cross-country differences in the preference for various character virtues, and the relationship between academic achievement and the development of good character. The study also examines factors influencing teachers' attitudes toward this issue, including their teaching experience, school type, and personal confidence in their ability to integrate Character Education into their teaching practices.

Keywords: character education, Europe, teachers, parents, comparative study